Het zou zomaar een zootje kunnen worden

Een Q-methodologisch onderzoek naar de ideeën van non-participanten over de relatie tussen representatieve en participatieve democratie op lokaal niveau

Jante Schmidt en Margo Trappenburg

ABSTRACT: It could get messy. A Q-methodological research concerning the ideas of non-participants about the relationship between representative and participative democracy on the local level

New forms of participatory and deliberative democracy gain popularity alongside traditional representative democracy at the local level in the Netherlands. In this article we look at passive citizens defined as citizens who do not participate in any of the new practices. How do they perceive the shift from traditional to new forms of democracy (defined as stakeholder democracy, deliberative polling and associative or 'do' democracy)? We performed a Q-methodological study to find patterns of opinion among passive citizens. We found three patterns. Critical citizens are critical about both traditional representative democracy and new forms of democracy. Loyal citizens support traditional local democracy and do not think the shift to other forms is a change for the better. Distant citizens find that politicians should first and foremost uphold the law and act as referees when citizens disagree. This task has been neglected over the years but this deficiency cannot be remedied by new forms of democracy. All three patterns of opinion are cause for concern for the advocates of more participatory and deliberative democracy. While these new forms may restore faith in politics among active citizens they may simultaneously alienate passive citizens.

Keywords: local democracy, citizens, local government, policy

1. Inleiding

Vernieuwende vormen van lokale democratie, meer zeggenschap voor burgers via burgerinitiatieven, cocreatie en G1000, er lijkt een groot draagvlak voor. Veel on-

derzoek naar nieuwe vormen van democratie gaat over de direct betrokkenen: de actieve burgers en de overheid. Onderzoekers stellen zich bijvoorbeeld de vraag of meer 'participatieve democratie' een ontwikkeling is van onderop (vanuit burgers), vanuit de overheid of allebei tegelijk (Ham & van der Meer, 2015; Hurenkamp, Tonkens, & Duyvendak, 2006). Of ze vragen zich af of de actieve burgers lijken op niet-actieve burgers, dan wel, bijvoorbeeld, hoger opgeleid zijn en meer verdienen (Hurenkamp *et al.*, 2006; Michels, 2011; Michels & de Graaf, 2010; Tonkens & Verhoeven, 2011). Aandacht is er ook voor het effect van al die participatie: heeft participeren invloed op burgers en op welke manier? (Lawless & Pearson, 2012; Michels & de Graaf, 2010; Michels, 2011; Tonkens & Verhoeven, 2011; Wojcieszak, Min Baek, & Delli Carpini, 2010) en wat doen gemeenten met de input van burgers in een G1000 of met stakeholderparticipatie? (Boogaard & Binnema, 2016; Michels, 2012).

In dit artikel kijken we naar non-participanten: burgers die niet meedoen aan vernieuwende vormen van democratie. De focus ligt op drie dominante vernieuwende vormen in Nederland, op gemeentelijk niveau: stakeholderbetrokkenheid, deliberatieve forums en doe-democratie. Met een verdere accentverschuiving naar nieuwe vormen van democratie wordt de vraag wat non-participanten denken en willen steeds belangrijker. Uit ander onderzoek is gebleken dat niet-actieve burgers op belangrijke punten van actieve burgers verschillen. Actieve burgers representeren niet per definitie non-participanten. De volgende vraag staat in dit artikel centraal: hoe denken non-participanten over nieuwe vormen van democratie op lokaal niveau en hoe zien zij de relatie tussen representatieve democratie en nieuwe vormen van democratie? De opvattingen van non-participanten over lokale democratie hebben implicaties voor de vraag of en hoe nieuwe vormen van democratie verder moeten worden vormgegeven. Als non-participanten nieuwe vormen van democratie ervaren als een uitholling van de traditionele lokale democratie, is dat een reden om stappen in de richting van meer vernieuwende democratie te heroverwegen. Als zij de nieuwe vormen van democratie zien als veelbelovende initiatieven waar zij niet actief aan mee willen doen maar waar ze wel achter staan, dan is dat een steun in de rug voor de vernieuwers. Als zij het ene initiatief positiever beoordelen dan het andere, dan ligt het voor de hand om te kijken naar de argumenten die zij daarvoor hebben.

Omdat dit onderzoek kijkt naar een recente ontwikkeling, is gekozen voor exploratief kwalitatief onderzoek met behulp van Q-methodologie.[1] Met deze methode worden er profielen van manieren van denken over een bepaald onderwerp onderscheiden. Zo biedt de aanpak de mogelijkheid om standpunten en meningen van respondenten op een systematischer wijze te bestuderen dan met gewone kwalitatieve interviews (cf. Brown, 1980, 1996; Exel & de Graaf, 2005; Scholten & Trappenburg, 2013, 2014). In paragraaf 3 wordt de Q-methode uitgelegd. Daaraan voorafgaand typeren we in paragraaf 2 de nieuwe varianten van democratie in

democratie-theoretische termen en bespreken we eerder onderzoek over actieve en niet-actieve burgers. In paragraaf 4 beschrijven we de resultaten van het onderzoek. We eindigen met conclusies en een reflectie op de beperkingen van de Q-methode.

2. Nieuwe vormen van democratie

Veel burgers en politici menen dat de representatieve politiek niet langer volstaat en aangevuld moet worden met andere, meer directe vormen van democratie. Meer burgerbetrokkenheid zou een antwoord moeten zijn op de toenemende kloof tussen overheid en burgers (Beus, 2006; Elchardus, 2002; Michels, 2007). Dalton en Welzer (2014) herlazen het klassieke boek *The Civic Culture* van Almond en Verba uit 1963. Almond en Verba vonden destijds dat sommige burgers 'subjects' zijn en andere 'participants'. *Subjects* laten de politiek graag over aan gekozen politici en gehoorzamen loyaal aan de door hen bedachte regels. *Participants* tonen actieve – en vaak ook meer kritische – betrokkenheid bij de politiek. Dalton en Welzel concluderen in 2014 dat de *subject*-burger zijn langste tijd gehad heeft. De toekomst is aan assertieve, kritische, betrokken burgers.

In lijn met de internationale trend (zie bv. Dean, 2014; Wojcieszak, Min Baek, & Delli Carpini, 2010; Font & Galais, 2011; Bengtsson & Mattila, 2009) omarmt de Nederlandse overheid de participatieve democratie, onder andere weerspiegeld in de Agenda Lokale Democratie 2015: "De lokale democratie kan krachtiger worden indien de combinatie van representatieve en participatieve elementen (vb. budgetmonitoring, buurtrechten, G1000-bijeenkomsten) bewuster en gerichter dan nu wordt ingezet. Ze kunnen in elkaars verlengde liggen en elkaar goed aanvullen" (p. 3). Zowel politiek rechts als links verwelkomt participatieve democratie; het past bij het liberale idee van een kleine overheid, maar ook bij het linkse ideaal van zeggenschap van onderop. Bovendien sluit participatieve democratie aan bij de noodzaak om overheidskosten te beperken door burgers een grotere rol te geven in zorg voor het openbaar leven en elkaar (Marinetto, 2003, p. 107; Michels, 2007, p. 329; Newman & Tonkens, 2011; Papadopoulos & Warin, 2007, p. 448). Volgens Clarke (2010) zijn de hoge verwachtingen van 'gewone burgers' in de huidige democratie te verklaren vanuit het uitgangspunt dat zij buiten de politiek staan en geen gevestigde autoriteit of erkend expert zijn. Anders dan politici houden gewone burgers zich bezig met 'everyday issues' en zijn zij niet besmet met de corruptie en het cynisme van de bestaande politiek (p. 640). Het idee is dat burgers bijdragen door een ander (leken)perspectief te bieden (p. 643).

In zijn klassieke werk *Models of Democracy* (2006) constateert democratie-theoreticus Held dat nieuwe vormen van democratie vaak lijken op eerder bedachte

klassieke modellen. Dat is ook het geval met de drie richtingen die we in Nederland zien ontstaan. De eerste vorm is die van *stakeholderbetrokkenheid*: voordat de overheid een besluit neemt, raadpleegt ze relevante partijen zoals bewoners, eigenaren, ondernemers en belangengroepen. Stakeholderbetrokkenheid relateert aan moderne bestuurskundige concepten als interactieve besluitvorming en cocreatie (Geurtz & van de Wijdeven, 2010, p. 533; Eijk & Steen, 2016) maar is ook een variant van het directe-democratiemodel van Pateman (1970) en McPherson (Held, 2006, hoofdstuk 7). De tweede richting is die van de *deliberatie*: burgers organiseren zelf of de overheid nodigt burgers uit voor een uitgebreid debat over actuele politieke kwesties in een deliberatief forum. Bij stakeholderbetrokkenheid zoekt de overheid samenwerking en draagvlak; bij deliberatieve fora wordt ingezet op ideeën en argumenten die ontstaan in en door gezamenlijk debat (Gutmann & Thompson, 1998; Held, 2006, hoofdstuk 9). Een deliberatief forum bestaat uit willekeurig gelote burgers, een element dat de deliberatieve democratie gemeen heeft met het klassieke Atheense model van directe democratie (Van Reybrouck, 2013). In verschillende gemeenten worden er G1000'en georganiseerd, geïnspireerd op de ideeën van Van Reybrouck (2013). Aldus ontstaat wat in de literatuur wordt aangeduid als een *mini-public* (Fung, 2004; Smith, 2009) of *deliberative polling* (Fishkin, 1991, 1995). De willekeurige selectie van participanten zou moeten leiden tot een diversiteit van ideeën en argumenten (cf. ook Michels, 2012).

De derde richting verschilt van de eerste twee omdat deze, idealiter, geheel 'van onderop' komt. In de Nota Doe-democratie 2013 pleit de overheid voor "burgers die rechtstreeks – zonder tussenkomst van een overheid – oplossingen voor maatschappelijke kwesties tot stand brengen". "Wat mensen in eigen kring tot stand brengen om maatschappelijke kwesties op te lossen, hoeft niet via de omweg van een volksvertegenwoordiging te geschieden" (p. 12), volgens de Nota. *Doe-democratie* is een democratie waarbij burgers lokale vraagstukken in eigen hand nemen en zelf publieke voorzieningen vormgeven. Dat idee past bij een specifieke traditie in het denken over democratie: *associatieve democratie*, geworteld in het werk van de Tocqueville. In een associatieve democratie "the organisation of social affairs should as far as possible be transferred from the state to voluntary and democratically self-governing associations" (Hirst, 1994, p. 31). Adviesrapporten die voorafgingen aan de Nota Doe-democratie baanden de weg voor deze kleiner wordende rol van de representatieve democratie (Hajer, 2011; ROB, 2012; WRR, 2012). Politici en bestuurders moeten leren loslaten, wat wordt beschreven als een "oefening in nederigheid" (ROB, 2012, p. 70). Politici moeten "daadwerkelijk ruimte geven aan particulier initiatief in plaats van sterk te hechten aan formele macht en het politieke primaat" (p. 10).

De doe-democratie krijgt vorm op allerlei terreinen: burgers nemen initiatieven om braakliggende terreintjes om te toveren tot buurtmoestuin en in krimpgemeenten nemen burgers publieke voorzieningen over die dreigen te verdwijnen

(de buurtbus, het buurthuis of het plaatselijke zwembad). De overheid verwacht ook veel van doe-democratische initiatieven op het terrein van de zorg, waarvan grote delen sinds 2015 zijn gedecentraliseerd naar de gemeenten. Burgers kunnen dagbesteding organiseren voor kwetsbare bejaarde medeburgers of een kleinschalige woonvorm voor jongvolwassenen met verstandelijke beperkingen vormgeven (Bokhorst, Edelenbos, Koppenjan, & Oude Vrielink, 2015). Het participeren van burgers in het starten dan wel overeind houden van publieke voorzieningen lijkt in Nederland vorm te krijgen in een continuüm dat loopt van 'geheel vanuit burgers' (zuiver van onderop) naar 'quasi vanuit burgers' (de gemeente stopt met een bepaalde voorziening in de hoop dat burgers in dat gat zullen springen, wat vervolgens ook gebeurt) naar gedwongen participatie (werkloze burgers worden ingezet om publieke voorzieningen in stand te houden als tegenprestatie voor hun bijstandsuitkering). Theoretisch is het vreemd om dan nog te spreken over associatieve democratie, maar in de Nederlandse empirie lopen die vormen – doe-democratie; participatiedemocratie – vloeiend in elkaar over. Om deze reden zijn al die verschijningsvormen voorgelegd aan de respondenten.

2.1. *Actieve en niet-actieve burgers*

Eerder onderzoek laat zien dat actieve burgers hoger opgeleid en ouder zijn dan non-participanten. Minderheden zijn ondergerepresenteerd (Hurenkamp, Tonkens, & Duyvendak, 2006; Michels, 2011; Michels & de Graaf, 2010; Tonkens & Verhoeven, 2011). Hoger opgeleiden en de meer welgestelden participeren meer op alle politieke vlakken dan lager opgeleiden (Skocpol, 2002, 2004; Walzer, 2004). Stakeholdersbetrokkenheid en deliberatie vereisen de vaardigheid om een heldere mening en argumenten te formuleren, iets dat hoger opgeleiden beter afgaat (Bovens & Wille, 2010; Fung, 2004). In de woorden van Papadopoulos en Warin: "deliberation might be inescapably elitist" (2007, p. 451), ook al kan iedereen in principe meedoen. De stemmen die worden gehoord, zijn meestal van ervaren zogenoemde "professional citizens" (Michels & de Graaf, 2010, p. 487).

Voor veel varianten van de doe-democratie (associatieve democratie) geldt mogelijk hetzelfde. Burgerinitiatieven zijn ingebed in een institutionele context (Wilde, Hurenkamp, & Tonkens, 2014; Szreter, 2002). Initiatiefnemers hebben op enig moment behoefte aan informatie, kennis, advies, vergunningen of subsidie (Hibbitt, Jones, & Richard, 2001; Hurenkamp, Tonkens, & Duyvendak, 2006; Maloney, Smith, & Stoker, 2000; Sampson, McAdam, MacIndoe, & Weffer-Elizondo, 2005). Burgers die het beste in staat zijn van deze institutionele context gebruik te maken, zijn sociale entrepreneurs; "transformational leaders" die ondernemerschap combineren met een visie voor de buurt (Purdue, 2001), of pseudoprofessionals die zich vrijwillig inzetten (Ham & van der Meer, 2015, p. 132).

Onderzoek naar non-participanten houdt zich vooral bezig met de vraag waarom burgers niet participeren. Diduck en Sinclair (2012) vonden in de literatuur vijf redenen voor non-participatie; een gebrek aan informatie, mogelijkheden voor participatie, middelen, impact op de uiteindelijke besluitvorming en motivatie, interesse en tijd (zie ook: Jones, 2003; Dawson, 2012; Offe, 2013; Trimble, de Araujo, & Seixas, 2014). Volgens de Amerikaanse onderzoekers Hibbing en Theiss-Morse (2002) denken academici die zich met democratie bezighouden vaak dat burgers ontevreden zijn over gekozen politici en in plaats daarvan meer participatieve democratie willen. Veel Nederlandse politici en beleidsmakers lijken die overtuiging te delen. Hibbing en Theiss-Morse betogen dat veel Amerikaanse burgers een hekel hebben aan politiek, omdat zij menen dat de overheid niet het publiek belang voorop heeft staan maar zich laat leiden door specifieke belangen van specifieke groepen. Zij participeren alleen, omdat het alternatief nog erger is; burgers vertrouwen de overheid niet maar hun medeburgers nog minder. Zij willen niet dat een groep medeburgers, waartoe zijzelf niet horen, beleid kan dicteren. Ze zouden een voorkeur hebben voor *stealth democracy*, besluitvorming door professionele bestuurders op een zo goed mogelijke en onpartijdige manier, waarbij burgers 'aan de noodrem kunnen trekken' (bijvoorbeeld via een referendum) als de politiek te eenzijdig of partijdig optreedt. In een latere studie vonden Neblo, Esterling, Kennedy, Lazer en Sokhey (2010) geen bevestiging van het *stealth democracy*-patroon. Neblo *et al.* (2010) vroegen zich af of burgers meer zouden gaan participeren als de politiek aantrekkelijker zou zijn, dan wel dat zij – zoals Hibbing en Theiss-Morse meenden – juist minder zouden participeren als alles naar wens functioneerde en alleen zouden willen ingrijpen als de politiek ontspoort. De onderzoekers vonden meer steun voor de eerste hypothese. Coffé en Michels (2014) deden onderzoek naar preferenties voor vormen van democratie in Nederland. Zij vonden dat in Nederland lager opgeleide burgers vaker een voorkeur hebben voor *stealth democracy* (o.a. geoperationaliseerd als besluitvorming door onafhankelijke deskundigen of zakenlieden) en directe democratie vergeleken met hoger opgeleide burgers (p. 8).

In het WRR-rapport *Vertrouwen in burgers* (2012) signaleert de raad dat er in de afgelopen jaren diverse typologieën zijn gemaakt om burgers in te delen in groepen op basis van hun burgerschapsoriëntatie. De raad maakte een synthese van eerdere typologieën en kwam uit op een vierdeling. De "verantwoordelijke burgers" (30-35% van de bevolking) doen actief mee, zijn betrokken en volgen de politiek. De "volgzame burgers" (ongeveer 15%) zijn eveneens positief en betrokken, maar doen veel minder vaak mee; zij hebben een groot vertrouwen in politici en zijn sterker geneigd politiek aan hen over te laten. "Pragmatische burgers" (25-30%) hebben niet veel vertrouwen in de traditionele politiek maar zijn wel – als het hen uitkomt – bereid mee te doen aan een meer informele politiek. "Kritische burgers" (30-35%) ten slotte zijn over het algemeen ontevreden en hebben een non-coöperatieve wij-tegen-zij grondhouding. Zij zijn wel te porren tot participatie als het gaat om een tegenbeweging.

In het WRR-onderzoek stond de vraag centraal of en hoe niet-participerende burgers alsnog kunnen worden verleid om mee te doen. In onze studie gaat het om de vraag hoe niet-participerende burgers denken over de drie bovenbeschreven vormen van participatieve democratie – stakeholdersbetrokkenheid, deliberatie en associatieve-/doe-democratie – en hoe zij aankijken tegen de verhouding tussen die nieuwe vormen van democratie en de klassieke representatieve democratie op lokaal niveau.

3. Methode

Dit onderzoek is gebaseerd op interviews met 25 non-participanten aan de hand van stellingen. Doorgaans zijn ongeveer 40 stellingen voldoende voor een Q-methodologische studie (Watts & Stenner, 2012, p. 61); voor dit onderzoek zijn 37 stellingen gebruikt. De stellingen zijn genummerd. Er is om te beginnen een uitgebreid overzicht gemaakt van de bestaande opvattingen over het onderwerp gebaseerd op academische literatuur, beleidsdocumenten, observaties van G1000'en en doe-democratiebijeenkomsten en gesprekken met participerende burgers. Vervolgens selecteerde het onderzoeksteam (bestaande uit de twee auteurs en drie andere onderzoekers) de uiteindelijke set stellingen op basis van de centrale thema's uit de theorie: stakeholdersbetrokkenheid, deliberatieve forums en doe-democratie. Die werden aangevuld met stellingen over de representatieve democratie (stemmen, besluitvorming door de gemeenteraad).[2] De stellingen moesten begrijpelijk zijn voor alle respondenten; dat is gecheckt in een aantal pilotinterviews. Het gaat om een groep die zich eigenlijk niet bezighoudt met lokale democratie; om hen toch te laten nadenken over dat onderwerp, zijn de stellingen enigszins provocatief geformuleerd (Watts & Stenner, 2012, p. 65).

Zoals gebruikelijk bij Q-methodologie zijn de respondenten voor dit onderzoek gericht geselecteerd (Brown, 1980). Het is niet mogelijk om op basis van een Q-sort uitspraken te doen over hoe vaak iets voorkomt in de populatie of hoe het relateert aan bepaalde karakteristieken. Q-methodologie laat zien welke onderscheidende manieren van denken er zijn over een onderwerp. Het is daarom wel cruciaal dat de selectie respondenten een verscheidenheid aan patronen in opvattingen over het onderwerp omvat, daarom is er gestreefd naar diversiteit op relevante kenmerken (Scholten & Trappenburg, 2013, p. 24). In dit onderzoek zijn deze karakteristieken: geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, politieke voorkeur en woonplaats (stedelijk vs. landelijk).[3] Voor de gerichte selectie van respondenten is gebruik gemaakt van de brede netwerken van de betrokken onderzoekers (geen directe bekenden, maar kennissen van bekenden). De onderzoekers gingen van tevoren na of de beoogde respondent tot de populatie behoorde. Eén respondent bleek tijdens het interview toch enigszins te participeren. Dat interview is daarom niet meegenomen in de analyse.

Respondenten is gevraagd om de stellingen te ordenen op een 'speelbord' in de vorm van een quasi-normaaldistributie. Die loopt van 'sterk mee oneens' (-3) tot 'sterk mee eens' (+3). Terwijl respondenten dat doen, lichten zij hun keuzes toe en vraagt de interviewer door. De interviews zijn opgenomen en getranscribeerd. Met het statistische softwareprogramma PQMethod (Schmolck, 2002) is er een Principale Componenten Analyse (PCA) met varimaxrotatie uitgevoerd. De componenten die uit een dergelijke analyse volgen, beschrijven terugkerende patronen in de antwoorden van de respondenten. De uitkomsten van de PCA zijn vergeleken met de interviewdata om na te gaan of de respondenten die laden op een component, een vergelijkbare argumentatie gebruiken. De analyse heeft geleid tot het onderscheiden van drie componenten.[4] Voor de interpretatie is gekeken naar opvallende verschillen in scores op stellingen tussen de componenten en naar onderscheidende stellingen per component. Een onderscheidende stelling is een stelling waarbij de respondenten die laden op een component binnen de studie, significant anders scoren dan de respondenten die op de andere componenten laden.[5]

In het volgende resultatendeel worden de uitkomsten van de PCA gegeven; Tabel 1 vormt hiervan een overzicht. Eerst worden de stellingen geschetst waarover bij respondenten weinig verschil van mening bestaat. Daarna worden drie patronen in opvattingen over de relatie tussen de representatieve en participatieve democratie gegeven. Zoals gangbaar is in de Q-methodologie, worden die 'profielen' genoemd naar hun meest opvallende kenmerken. Steeds refereert het eerstgenoemde cijfer tussen haakjes aan de stelling in Tabel 1, en gaat het bij het tweede cijfer om de gemiddelde antwoordscore van respondenten met een bepaald profiel op de betreffende stelling. Dus: (25; -2) voor respondenten met het profiel van de kritische burger betekent: respondenten met dat profiel zijn het oneens met stelling 25 in Tabel 1.

4. Drie soorten non-participanten

Over een aantal stellingen zijn respondenten het grotendeels eens; die worden door het programma PQ-method als 'onderscheidend overeenkomstig' aangemerkt. Die zogenoemde *consensus statements* zijn in Tabel 1 cursief gedrukt.

Respondenten staan neutraal ten opzichte van de stelling 'Wethouder word je eerder door je politieke vrienden dan door wat je kan' (8; 0). Mensen zeggen hier geen beeld van te hebben of geven aan dat dit allebei waarschijnlijk wel een rol zal spelen. Niet-participerende respondenten zijn zelf meestal nog nooit op een inspraakavond geweest, maar zij verwachten dat altijd dezelfde mensen daar aan het woord zijn (14; +1). Men vindt het niet verkeerd dat de gemeente luistert naar mensen die toevallig naar een inspraakavond gaan (12; -1). Er moet juist geluisterd

worden naar mensen die de moeite hebben genomen daarnaartoe te gaan, zolang de gemeente niet alleen maar naar die mensen luistert.

Respondenten zijn meer uitgesproken wanneer het henzelf of hun omgeving betreft. Volgens de respondenten zijn het altijd dezelfde bewoners die iets voor de buurt doen (15; +2). Dat is iets dat mensen in hun omgeving zien; sommigen vinden dat jammer, anderen vinden het niet meer dan normaal. Met de stelling 'Ik heb geen tijd om naar inspraakavonden van de gemeente te gaan' is men het gedeeltelijk eens (11; +1). Het gaat niet alleen om geen tijd, ook om geen zin.

Ten slotte is de volledige groep respondenten het sterk oneens met de stelling 'Bewoners van een stad moeten zelf zorgen voor oudere en zieke mensen in hun wijk' (30; -3). Dat is een onrealistisch idee en de gemeente moet hier de verantwoordelijkheid voor houden.

TABEL 1. **Uitkomsten Principale Componenten Analyse - overzicht scores op stellingen per component.**

	C1	C2	C3
1. Iedereen hoort te gaan stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen.	+1**	+3**	-2**
2. Als je niet stemt bij de gemeenteraadsverkiezingen, moet je later ook niet zeuren over beslissingen van de gemeente.	-1**	+3	+3
3. Ik heb vertrouwen in de meeste gemeenteraadsleden.	-1	+1**	-1
4. Ik heb een hekel aan gemeentepolitiek.	0*	-2	-1
5. Politici zijn alleen maar geïnteresseerd in mijn stem, niet in mijn mening.	0**	-1**	+3**
6. Tegen beter weten in beloven gemeentepolitici meer dan ze kunnen waarmaken.	+2	+1	+3
7. Wethouders zijn vooral op hun eigen belang uit.	0	-3**	0
8. Wethouder word je eerder door je politieke vrienden dan door wat je kan.	0	0	0
9. Ik laat de gemeentepolitiek graag over aan gemeenteraadsleden.	+1	+3**	0
10. Gemeenteraadsleden hebben meer verstand van politieke vragen dan gewone mensen zoals ik.	0	+2**	0
11. Ik heb geen tijd om naar inspraakavonden van de gemeente te gaan.	+1	0	+1
12. Het is verkeerd dat de gemeente luistert naar mensen die toevallig naar een inspraakavond gaan.	-1	-1	-1
13. Politici luisteren alleen naar mensen met een grote mond.	0	-3**	0
14. Het zijn altijd dezelfde mensen die aan het woord zijn op inspraakavonden.	+1	+1	0
15. Het zijn altijd dezelfde bewoners die iets voor de buurt doen.	+2	+1	+1
16. De gemeenteraad moet veel meer aan bewoners vragen wat zij ergens van vinden.	+3*	0**	+2
17. Als ik persoonlijk zou worden uitgenodigd voor een inspraakavond van de gemeente zou ik waarschijnlijk wel gaan.	+3**	0	0*
18. Als de gemeenteraad in een wijk een parkeergarage wil bouwen, moet dat gebeuren, ook al zijn de bewoners van die wijk het daar niet mee eens.	-1	-1	-2
19. Als de gemeenteraad in een wijk een opvang voor daklozen wil bouwen, mag dat alleen als de bewoners van die wijk het daarmee eens zijn.	-1	-1	+1**
20. Ik voel mij meer betrokken bij mijn buurt dan bij de gemeente als geheel.	0	0	+2*
21. Als bewoners een buurthuis oprichten in de wijk en andere bewoners vinden dit vervelend, dan moet de gemeente dit buurthuis sluiten.	-3	-2	+1**

22. Als bewoners een buurtfeest organiseren, moeten andere bewoners hier niet over gaan klagen.	+2	+2	-1**
23. Bewoners gaan alleen iets doen voor de buurt als ze er zelf iets aan hebben.	+2**	0	-1
24. Het organiseren van een ontmoetingscentrum voor ouderen kan je niet aan bewoners overlaten; als mensen er geen zin meer in hebben, stoppen ze ermee en valt de voorziening dus ook ineens weg.	+1	+1	-1**
25. Sommige gemeenteraden benaderen honderd willekeurige mensen in de gemeente (aangewezen door loting) om die te laten mee beslissen over het milieubeleid. Dat vind ik heel goed.	-2**	+1	+1
26. Sommige gemeenteraden benaderen honderd willekeurige mensen in de gemeente (aangewezen door loting) om die te laten mee beslissen over zorgvoorzieningen voor hulpbehoevenden. Dat vind ik heel goed.	-3**	0	+1
27. Buurthuizen kunnen goed worden beheerd door bewoners; daar is de gemeente niet voor nodig.	+1*	0	-1
28. Stadsparken kunnen goed worden onderhouden door bewoners; dat bespaart de gemeente geld.	-2	-1*	-3
29. Bewoners in een flat moeten zelf zorgen dat de gemeenschappelijke ruimten – trap, portiek – schoon en netjes blijven.	+1	+1	0**
30. Bewoners van een stad moeten zelf zorgen voor oudere en zieke mensen in hun wijk.	-3	-3	-3
31. Ik heb geen tijd om op oudere buurtbewoners te letten; ik vind dat de gemeente dit moet doen.	0	-1**	0
32. Het is goed dat uitkeringsgerechtigden straten vegen en plantsoenen bijhouden, als tegenprestatie voor hun uitkering.	-2**	+2	+2
33. De gemeente moet bewoners helpen door allerlei voorschriften over bijvoorbeeld geluidsoverlast of brandveiligheid te schrappen, zodat bewoners hun gang kunnen gaan.	-1	-2	-3**
34. Ik heb een hekel aan vrijwilligerswerk.	-2	-2	-2
35. Ik zou het vervelend vinden als vrijwilligers mijn boodschappen gaan doen als ik zorg nodig heb.	-1	-1	-2
36. Als zorgbehoevende mensen liever zorg willen van betaalde krachten dan van familie en buren, dan moet de gemeente dit regelen; ook al kost het meer en ook al wil de gemeenteraad liever bezuinigen op zorg.	+3**	+2	+2
37. Wat bewoners zelf willen, is belangrijker dan wat de gemeenteraad wil.	0	0*	+1

* p<0,05 ** p<0,01

4.1. *De kritische burger*

Zeven respondenten hebben het profiel van de kritische burger. Deze groep vindt dat iedereen hoort te gaan stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen (1; +1). Zij zijn echter als enige groep van mening dat wanneer je niet stemt, je nog altijd mag zeuren (2; -1). Het is beter om te stemmen, maar zeuren is een recht dat je niet verliest zodra je dat niet doet, zoals Gino verwoordt:

> "Ik vind dat je altijd mag zeuren over beslissingen van de gemeente. Ik vind dat je wel meer recht hebt om iets te zeggen als je wel gestemd hebt, maar ook als je niet gestemd hebt, kunnen sommige beslissingen gewoon *ridiculous* zijn en je hebt het recht om daar wat van te zeggen."

Respondenten met dit profiel vinden dat je als bewoner kritisch mag blijven. "Kan zijn dat je niet hebt gestemd, maar je hebt toch je eigen mening en je bent een bewoner", stelt Farah.

Een kritische houding kenmerkt deze groep ook op andere vlakken. Er is interesse in verschillende vormen van stakeholdersbetrokkenheid. Als zij persoonlijk zouden worden uitgenodigd voor een inspraakavond, zouden mensen met dit profiel waarschijnlijk wel gaan (17; +3). Zij gaan ervan uit dat het dan zal gaan over iets dat hen betreft. Anna vertelt:

> "Het feit dat ik persoonlijk uitgenodigd word, is waarschijnlijk omdat er dan iets besproken wordt waar ik dicht bij betrokken ben en waar ik iets over zou moeten vinden of dat het me aangaat. Dus dan zou ik zeer waarschijnlijk zeker wel gaan."

Bovendien vindt de kritische burger dat de gemeenteraad veel meer aan bewoners moet vragen wat zij ergens van vinden (16; +3). Dat betekent echter niet dat wat bewoners willen, altijd belangrijker is dan wat de gemeenteraad wil (37; 0). Marja legt uit:

> "Ik vind dat belangrijker, dat ze het gewoon vragen, dan dat het altijd belangrijker is wat bewoners willen. Want wat bewoners zelf willen, je hebt ook mensen waarvan ik denk, nou ja oké."

Mensen met dit profiel vinden overleg tussen burger en lokale overheid belangrijk, maar zien een centrale rol voor de representatieve democratie als uiteindelijke besluitvormer. "Je moet toch een beetje leiding hebben. Je kunt wel heel veel willen, maar niet alles kan en er moeten ook mensen zijn die beslissen", vertelt Annet. Zo mag de gemeenteraad niet zonder meer een parkeergarage bouwen als bewoners het daar niet mee eens zijn. Maar de gemeenteraad mag zich ook niet per definitie laten tegenhouden door bewoners wanneer ze een daklozenopvang willen bouwen (18; -1, 19; -1). Over de daklozenopvang zegt Thea: "Nee, iedereen moet een woonplek hebben. Dan kan de gemeente niets meer, wordt die gehandicapt."

De gemeente is er dus niet voor niets, maar burgers kunnen ook wel wat. Mensen met dit profiel zijn het een beetje eens met de stelling 'Buurthuizen kunnen goed worden beheerd door bewoners; daar is de gemeente niet voor nodig' (27; +1). Zij zijn, vergeleken met de andere twee profielen, het meest uitgesproken over dat er voor dit soort initiatieven ruimte moet zijn. Als bewoners een buurthuis oprichten en andere bewoners vinden dat vervelend, dan moet de gemeente dat buurthuis niet sluiten (21; -3). Dat betekent niet dat de gemeente geheel haar handen er vanaf moet trekken. De gemeente kan subsidies geven en "ik denk wel dat bewoners

die kunnen beheren, maar uiteindelijk moet er altijd wel iemand zijn die het aanspreekpunt is van de gemeente en die zegt tot zover en niet verder. Dat moet wel van de gemeente uit komen", zegt Marja. De groep is kritisch over de meer dwingende kant van de doe-democratie, waarbij de overheid taken afstoot om die te laten uitvoeren door uitkeringsgerechtigde burgers als tegenprestatie (32; -2) dan wel door familie en buren van zorgbehoevende burgers (36; +3). Thea reflecteert vanuit haar eigen situatie: "Ik wil liever zorg van betaalde krachten dan familie. Ik kan niet makkelijk wat aannemen." Marja vertelt:

> "Ik zie het zelf met mijn moeder. We moeten allemaal werken om geld te verdienen, waardoor we niet elke keer naar Ede kunnen rijden om mijn moeder te verzorgen. Dat gaat niet. Ik moet mijn geld hebben. Ik kan niet tegen mijn werk zeggen: 'ik kom niet, want ik moet mijn moeder verzorgen', dan zegt mijn werk 'doei'. Dan moet ik uiteindelijk toch een uitkering gaan uitvragen. Dus uiteindelijk komt het weer terug. Dus zeer eens."

Met betrekking tot politici heeft deze groep een vrij – en vergeleken met de andere twee profielen de meest – neutrale houding (3; -1, 4; 0, 5; 0, 6; 2, 7; 0, 9; 1, 10; 0, 13; 0).

De groep kritische burgers staat negatief ten opzichte van beslissingen door een groep medeburgers die aangewezen zijn via loting, of het nu gaat om milieubeleid of om zorgvoorzieningen (25; -2, 26; -3). Je kan beslissingen beter aan mensen overlaten die er verstand van hebben, denkt Farah. Ingelote burgers "weten niet van alles iets af – van budget bijvoorbeeld. Weten niet wat prioriteit is. Burgers denken vooral aan eigen belangen en wensen." Bovendien kan het willekeurige karakter van de loting ertoe leiden dat een groep met een bepaalde mening de overhand krijgt. Gino vertelt:

> "Het is superdemocratisch. Maar ik kan ook random mensen vragen wat ze vinden van Zwarte Piet en dan zeggen ze allemaal dingen die me niet aanstaan. Dus dat vind ik niet heel goed. Ik zou ook niet zeggen dat je alleen specialisten moet inschakelen, dat is ook niet goed. Maar willekeurig is, denk ik, niet *the way to go*."

Kritische burgers hebben een kritische grondhouding tegenover de overheid, maar hebben ook hun bedenkingen bij de kennis en het specialistische inzicht van medeburgers. Ze zetten vraagtekens bij de tijd en de motivatie van zichzelf en hun medeburgers als het gaat om initiatieven onder de vlag van de doe-democratie.

4.2. *De loyale burger*

Negen respondenten hebben het profiel van de loyale burger. Deze groep is er sterk van overtuigd dat iedereen hoort te gaan stemmen (1; +3), anders moet je ook niet zeuren (2; +3). Stemmen is "een morele plicht", volgens Frits. Drie respondenten vinden het een goed idee als stemmen ook weer een formele plicht wordt. Vera:

> "Ik vind eigenlijk dat je het verplicht moet stellen. Iedereen woont in dit land en iedereen kneutert over van alles en nog wat, dus dan vind ik dat je wel je mening moet geven."

Loyale burgers zijn, vergeleken met de andere twee profielen, opmerkelijk positief over de representatieve politiek. Ze hebben vertrouwen in de meeste gemeenteraadsleden (3; +1) en zijn het oneens met de stelling 'Politici zijn alleen maar geïnteresseerd in mijn stem, niet in mijn mening' (5; -1). Zij zijn het absoluut niet eens met de stelling 'Wethouders zijn vooral op hun eigen belang uit' (7; -3). "Ja, dat wordt gezegd, maar dat geloof ik niet. Ze doen het ook voor ons, en niet iedereen is geknipt om dat werk te doen", vertelt Pieter. Respondenten geloven niet dat politici alleen maar luisteren naar mensen met een grote mond (13; -3). Het kan wel helpen als je een grote mond hebt, maar "ze luisteren ook naar mensen die er verstand van hebben", zegt Huibert. Mensen met dit profiel gaan ervan uit dat gemeenteraadsleden meer verstand hebben van politieke vragen dan gewone mensen zoals zijzelf (10; +2). "Ik heb geen verstand van politieke zaken. Zij wel, denk ik", zegt Jayden. "Ik denk wel dat ze meer verstand hebben van hun vak. Het is hun vak. Ik heb ook meer verstand van mijn vak dan Jan met de Pet", geeft Yara aan. Daarom laat men de gemeentepolitiek graag over aan gemeenteraadsleden (9; +3). Vera: "Daar ben ik het ook mee eens, want daar heb ik geen verstand van, tenminste niet veel." "Daar zitten ze voor", zegt Pieter.

De groep is neutraal over de stelling 'De gemeenteraad moet veel meer aan bewoners vragen wat zij ergens van vinden' (16; 0). "De gemeente vraagt genoeg aan bewoners. Ik heb het druk. Ik wil niet dat ze meer gaan vragen. Zoals ze nu vragen? is goed genoeg... met stem en zo", zegt Jayden. Yara:

> "Er zit ook een soort van professionaliteit in de gemeenteraad. Ik ga ook niet elke dag aan iedereen vragen: 'hoe vind je dat ik het doe?' (...) Ik heb schijnbaar wel vertrouwen in de overheid."

Een aantal respondenten geeft aan dat er dan waarschijnlijk weinig van de grond komt. Sietze:

> "Dat komt de besluitvorming niet ten goede. Want iedereen heeft een eigen mening. De Raad moet zelf zoveel inzicht hebben dat ze een besluit nemen dat genoeg achterban heeft. Moeten geen foute beslissingen nemen waar ze op afgerekend kunnen worden. Als je de deuren langsgaat, komt het zeker niet goed.

Ook tegenover de stelling 'Wat bewoners zelf willen, is belangrijker dan wat de gemeenteraad wil' (37: 0*) staat de groep neutraal. Net zoals de mensen met het kritische profiel vindt deze groep dat de gemeenteraad niet zomaar een parkeergarage mag bouwen als bewoners het hier niet mee eens zijn, maar de gemeente kan zich ook niet altijd laten tegenhouden door bewoners in de bouw van een daklozenopvang (18; -1, 19; -1). Frits:

> "Het is niet zo dat de gemeente een soort stalinistisch (...) iets op kan leggen van 'dat moet dan maar zo!' Maar ik kan het me ook voorstellen als de gemeente op gemeenteniveau het nodig vindt dat er iets komt. Dan moet de individuele burger dat niet zomaar kunnen blokkeren.
> *I: En als het om een groep burgers gaat?*
> Dan alsnog."

Vanwege een tamelijk positieve houding ten opzichte van de representatieve politiek en een voorkeur om de politiek aan politici te laten, lijkt de loyale burger niet geïnteresseerd in stakeholdersbetrokkenheid. Met betrekking tot deliberatieve initiatieven met loting is de groep minder negatief dan de kritische burger (25; +1, 26, 0).

Ten opzichte van de doe-democratie staat deze groep eveneens vrij neutraal: 'Buurthuizen kunnen goed worden beheerd door bewoners; daar is de gemeente niet voor nodig' (27; 0). Wanneer het kan, is het goed, maar de gemeente moet het niet loslaten. Frits:

> "Als het kan, dan kan het (...) Als het goed gaat, gaat het goed. En anders moet de gemeente ingrijpen. De gemeente moet faciliteren. Alles wat er is, ondersteunen. En als het er niet is, daar initiatief toe nemen en dit helpen ondersteunen."

Ook op het terrein van de zorg zien loyale burgers wel een taak voor zichzelf en hun medeburgers weggelegd (31; -1). Soms zien mensen dat in hun omgeving ook gebeuren, zoals Lex:

"Nou, ik heb wel tijd. Mensen kunnen wel op elkaar letten. Dat is hier ook altijd geweest; hoe kleiner de gemeente, hoe meer controle er eigenlijk is. We kennen iedereen en, ja, we letten op elkaar."

Ook anderen, zelfs mensen die in een stedelijk gebied wonen, staan open voor een dergelijke verantwoordelijkheid. Yara:

"Ik heb... ik zou best wel tijd hebben om op oudere buurtbewoners te letten als ze dat nodig hebben. Ik hoor dat alleen niet zo gauw van mijn buren. Ja, en de gemeente speelt daar ook wel een rol in misschien. Maar als ik direct word aangesproken op het feit dat oudere buurtbewoners hulp nodig hebben, dan...
I: Als de gemeente dat zou vragen?
Aan mij? Dan zou ik niet zeggen: 'Ik heb geen tijd'. Dan zou ik wel mijn best doen om daaraan te voldoen."

Loyale burgers hebben een positieve houding ten opzichte van de gemeentepolitiek en de plaatselijke politici. Ze zijn niet te beroerd om zo nu en dan een handje te helpen in hun buurt, maar ze zitten niet te wachten op een actieve rol in de politiek. Politici hebben voor die rol gekozen; zij zijn daarvoor en zij hebben er verstand van. Zoals het nu gaat, gaat het goed.

4.3. *De afzijdige burger*

Zes respondenten hebben het profiel van de afzijdige burger. Afzijdige burgers zijn het oneens met de stelling 'Iedereen hoort te gaan stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen' (1; -2). Maar als je niet stemt, moet je later ook niet zeuren over de beslissingen van de gemeente (2; +3). De groep ziet stemmen als een individuele keuze. Wanneer iemand zich helemaal niet met politiek bezighoudt, is het misschien soms zelfs beter om niet te stemmen. Ayoub:

"Ik kies ervoor ook niet te stemmen. Als je er geen verstand van hebt, dan niet doen. Er zijn ook mensen die er geen verstand van hebben die stemmen en niet het juiste doen. Dus die kunnen beter thuis blijven. Het moet vrijblijvend blijven."

Deze groep is negatiever over de representatieve politiek dan de andere twee groepen. Mensen met dit profiel zijn het sterk eens met de stelling 'Politici zijn alleen maar geïnteresseerd in mijn stem, niet in mijn mening' (5; +3). Er is bij een aantal respondenten een cynische houding te bespeuren. Fred:

> "Ja, ik ben niet zo naïef dat ik denk dat politici werkelijk in mijn toekomst en mijn leven geïnteresseerd zijn. Want ik ben de mening toegedaan dat als ze in mijn toekomst geïnteresseerd waren, ze heel veel maatregelen de afgelopen tijd niet hadden genomen. Hadden ze het milieu beter beschermd, hadden ze de criminaliteit beter bestreden... Ik vind het altijd lachwekkend als de overheid het heeft over het bestrijden van de werkloosheid."

Afzijdige burgers onderschrijven de stelling dat gemeentepolitici, tegen beter weten in, meer beloven dan ze kunnen waarmaken (6; +3). Joep vertelt:

> "Ja, dat is altijd zo. Dat hoort bij een verkiezing. Daarom vind ik het zo moeilijk om te stemmen. Iedereen heeft een mooi verhaal. Er zijn dingen waar ik het wel mee eens ben en dingen waar ik het niet mee eens ben. Stem ik op de partij met de meeste dingen waar ik het mee eens ben... maar dan weet je dat ze het toch al niet kunnen waarmaken."

Deze groep is het als enige gematigd eens met de stelling 'Wat bewoners zelf willen, is belangrijker dan wat de gemeenteraad wil' (37; +1). De gemeenteraad moet dan ook veel meer aan bewoners vragen wat zij van iets vinden (16; +2). Ayoub ziet wel iets in "een persoonlijke benadering. In de buurt, langslopen. Korte vragen stellen. Eerlijker antwoorden. Mensen zijn dan bereid om te zeggen wat ze willen. Via online of brief reageert niemand."

Hierbij aansluitend is de afzijdige burger het duidelijk oneens met de stelling 'Als de gemeenteraad in een wijk een parkeergarage wil bouwen, moet dat gebeuren, ook al zijn de bewoners van die wijk het daar niet mee eens' (18; -2). Bovendien zijn zij het als enigen een beetje eens met de stelling 'Als de gemeenteraad in een wijk een opvang voor daklozen wil bouwen, mag dat alleen als de bewoners van die wijk het daarmee eens zijn' (19; +1). Dit blijft een lastige afweging, maar wat bewoners vinden, mag niet worden genegeerd, vindt Sal:

> "Ja en nee, want het kan overlast veroorzaken, maar aan de andere kant hebben daklozen ook een dak nodig. Het heeft ook weer een kant van, waar zijn ze dakloos door? Sommigen kunnen er echt niets aan doen, sommigen kunnen er wel iets aan doen. Dus ik ben hier een beetje neutraal over. Maar ik vind zeker dat bewoners ook een stem erin moeten hebben. Het kan heel irritant zijn. Stel, er komt hier een daklozencentrum en ze zijn luidruchtig, dan zou ik er ook onder lijden. Ik ben het er wel mee eens eigenlijk, ze kunnen niet zomaar zeggen: zet het daar maar neer. Kijk, het moet ergens staan, maar je kan wel nadenken waar je zoiets gaat plaatsen, je kan ook denken aan waar mensen er geen last van gaan hebben. Het moet in overleg."

Mensen met dit profiel vinden initiatieven met loting dan ook wel een aardig idee (25; +1, 26; +1).

De afzijdige burger heeft wel enig vertrouwen in medebewoners (23; -1), maar dat vertrouwen heeft duidelijke grenzen. Afzijdige burgers zien veel problemen als voorzieningen, zoals buurthuizen, helemaal worden overgelaten aan burgers (27; -1). Het gaat dan waarschijnlijk niet goed, en bovendien: "De gemeente moet gewoon zijn werk doen", zoals Harry verwoordt. Wat voor buurthuizen geldt, geldt ook voor stadsparken (28; -3). Mick:

> "[lacht] Ja, dat gaat natuurlijk nooit gebeuren. Dit moet volgens mij door de gemeente geregeld worden. Als dit door bewoners moet gebeuren (...) krijg je weer ruzie tussen bewoners. Dat moet echt gecentraliseerd worden, denk ik. Als de bewoners dat gaan organiseren, krijg je... ik denk dat dat gedoemd is te mislukken."

Bovendien moet de gemeente ervoor zorgen dat bewoners geen last van elkaar hebben: 'Als bewoners een buurthuis oprichten in de wijk en andere bewoners vinden dit vervelend, dan moet de gemeente dit buurthuis sluiten' (21; +1). Harry:

> "'Als bewoners', hoeveel bewoners? En hoeveel andere bewoners zijn dat dan? Zijn dat twee bewoners die dat vervelend vinden? Ja, hangt er een beetje van af... Eigenlijk zeg ik toch: mee eens. Want ik vind dat de gemeente veel strenger moet handhaven. Over van alles en nog wat. Kijk, daar [wijst naar uitbouw buren], slachtoffer van de liberalen. Nou, dat mag allemaal. Dat mag allemaal tegenwoordig van de liberalen. Heel fijn, bedankt."

De afzijdige burger vindt dat burgers mogen klagen als zij overlast ervaren (22; -1). Ten slotte is de afzijdige burger het sterk oneens met de stelling 'De gemeente moet bewoners helpen door allerlei voorschriften over bijvoorbeeld geluidsoverlast of brandveiligheid te schrappen, zodat bewoners hun gang kunnen gaan' (33; -3). Fred vindt dit "een kerntaak" van de gemeente. Mick licht toe:

> "Daar ben ik het echt mee oneens. Ik denk dat het echt een zootje wordt zodra je iedereen zijn eigen gang laat gaan. Als je dan een buurt hebt waar jongeren en ouderen naast elkaar wonen, gaan alle jongeren overlast veroorzaken en hebben die ouderen er niks over te zeggen, dan wordt het echt chaos. Echt ruzie door de hele buurt. Dat gaat geheid verkeerd, ook al zou het voor mij heel *chill* zijn. [...] De gemeente moet er absoluut toezicht op houden, anders gaat het helemaal verkeerd."

Afzijdige burgers zien de politiek vooral als scheidsrechter wanneer burgers onderling problemen hebben. Die rol – handhaver van wet- en regelgeving – heeft de politiek wat hen betreft verwaarloosd. Vandaar dat zij nu niet veel meer van de politiek verwachten. Maar hun vertrouwen is niet verlegd naar de medeburgers, want zonder scheidsrechter gaat het helemaal mis.

5. Conclusie en discussie

Dit artikel heeft betrekking op burgers die niet deelnemen aan nieuwe vormen van democratie, in Nederland en op lokaal niveau. De opkomst van nieuwe vormen van democratie is een veel breder fenomeen: het speelt ook in andere landen en op andere niveaus, maar daar is in dit artikel niet naar gekeken. Een Q-sort-onderzoek is bovendien een kleinschalig kwalitatief onderzoek met de bijbehorende voor- en nadelen. Het is onmogelijk om uitspraken te doen over de aantallen respondenten die behoren tot de verschillende profielen. Het is ook niet mogelijk om de profielen te koppelen aan achtergrondkenmerken van de respondenten. Daar staat tegenover dat respondenten de gelegenheid hebben om een toelichting te geven op de gestelde vragen, wat licht kan werpen op wat hen drijft. In vergelijking met reguliere kwalitatieve interviews is Q-sort-onderzoek, waarbij uitgebreid wordt doorgevraagd op een beperkte lijst met topics, minder diepgravend, maar daar staat tegenover dat een grotere reeks van topics wordt meegenomen en dat de antwoorden preciezer kunnen worden vergeleken met die van andere respondenten.

Met inachtneming van deze beperkingen concluderen we dat de niet-participerende respondenten drie verschillende manieren belichamen waarop niet-betrokken burgers kijken naar de verschuiving van representatieve naar vernieuwende vormen van democratie op lokaal niveau.

De loyale burger laat de politiek graag over aan politici om positieve redenen: politici hebben dat vak gekozen en zij hebben er verstand van. Loyale burgers zijn tevreden burgers die vertrouwen hebben in de politiek. Zij zitten zelf niet te wachten op meer inspraak en zijn anderzijds bevreesd dat het een onoverzichtelijke boel wordt als de gemeenteraad zou proberen om het hun medeburgers – met allerlei uiteenlopende meningen – naar de zin te gaan maken. Loyale burgers zijn de moderne variant van de subject-burgers uit *The Civic Culture* van Almond en Verba. In het WRR-rapport *Vertrouwen in burgers* (2012) worden ze volgzame burgers genoemd.

De kritische burger heeft een scherp oog voor de feilbaarheid van de politiek en behoudt zich het recht voor politieke beslissingen te blijven bekritiseren. Mogelijk in het verlengde daarvan is de kritische burger ook sceptisch over de nieuwe beleidsmodes: hij zit er niet op te wachten zelf meer taken op zich te nemen in

het kader van de doe-democratie. Hij is zeer bedacht voor de nieuwe beleidsmode waarin politici willekeurige burgers vragen om input, want gemiddelde burgers zijn mogelijk nog feilbaarder dan politici zelf.

De afzijdige burger vindt dat de lokale overheid er is om geschillen tussen burgers te voorkomen en te beslechten. Die taak heeft de overheid volgens hen verwaarloosd, maar dat betekent niet dat gewone burgers het nu zelf af kunnen zonder de politiek. De afzijdige burger lijkt een *stealth democracy*-voorkeur te hebben: hij wil zo min mogelijk te maken hebben met de politiek, maar wil wel aan de noodrem kunnen trekken als de overheid verkeerde beslissingen neemt die zijn directe leefomgeving raken.

In het WRR-rapport zouden kritische burgers en afzijdige burgers waarschijnlijk worden gerekend tot de categorie 'kritische burgers', door de WRR omschreven als ontevreden met een non-coöperatieve wij-tegen-zij-grondhouding, terwijl hun zienswijze verschilt. Waar de WRR probeerde uit te zoeken hoe verschillende burgers alsnog zouden kunnen worden verleid om mee te doen, hebben wij gekeken hoe deze burgers de verschuiving van een traditionele representatieve democratie naar vernieuwende vormen van democratie beoordelen. Vaak wordt gesuggereerd dat de kloof tussen burger en politiek kan worden overbrugd door nieuwe vormen van participatieve democratie. Als deze nieuwe vormen van democratie niet aansluiten bij de beleving van verschillende groepen burgers, is dat mogelijk ijdele hoop. Daarom is het belangrijk de diversiteit in de groep non-participanten te begrijpen en aandacht te hebben voor de verschillende argumenten die zij opbrengen tegen meer participatieve democratie. Voor de loyale burgers gaat het nu goed en betekent democratie-vernieuwing mogelijk een achteruitgang. Kritische en afzijdige burgers zijn veel minder enthousiast over de traditionele politiek, maar zien in alternatieven ook niet meteen heil. Willekeurig ingelote medeburgers hebben mogelijk minder kennis van zaken dan politici en men heeft geen hoge verwachtingen van burgerinitiatieven die publieke voorzieningen (parkbeheer, buurthuizen) zouden moeten vervangen.

Voor politici betekenen die conclusies vooral een waarschuwing. Er zijn ongetwijfeld burgers die enthousiast worden van de G1000, die het op prijs stellen als de overheid veel meer inspraak voor burgers organiseert en burgers zelf initiatieven laat nemen om de zorg of hun eigen leefomgeving te beheren en te verbeteren. Maar de overheid vervreemdt ook sommige burgers van zich door dit soort initiatieven. Omdat zij vinden dat de vigerende arbeidsverdeling tussen burgers en politici prima functioneerde en zij niet zitten te wachten op extra taakjes. Omdat zij altijd kritisch kijken naar overheidsbeslissingen, maar beslist niet meer vertrouwen hebben in de kennis en kunde van willekeurig gekozen medeburgers. Of omdat zij weinig vertrouwen hadden in de politiek en de nieuwe beleidsrichting zullen ervaren als een nog verdere verwaarlozing van haar kerntaak: het beslechten van geschillen en het handhaven van regels.

Dit kwalitatieve onderzoek op basis van de Q-methodologie is een eerste exploratie van de zienswijzen van de diverse groep non-participanten. Een meer diepgravend kwalitatief onderzoek kan verder inzicht bieden in de redenen waarom mensen bepaalde ideeën hebben over en verwachtingen hebben van representatieve en participatieve democratie, en hoe hun ervaringen met beide vormen van (lokale) democratie hierbij een rol spelen. Kwantitatief onderzoek kan laten zien hoe vaak de verschillende non-participantprofielen voorkomen in de populatie en of en hoe die verbonden zijn met bepaalde achtergrondkenmerken van mensen. Ten slotte zou het interessant zijn om te zien of visies op de verhouding tussen klassiek-representatieve en nieuwe vormen van democratie er anders uitzien in andere landen.

Noten

1. Dit onderzoek was onderdeel van een groter onderzoek naar de relatie tussen representatieve en participatieve democratie op lokaal niveau in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, gepubliceerd als: Tonkens, E., Trappenburg, M., Hurenkamp, M., & J. Schmidt (2015) *Montessori-democratie. Spanningen tussen burgerparticipatie en lokale politiek.* Amsterdam: AUP. Voor dit artikel werden additionele data verzameld.

2. Zie bijlage 1 voor een overzicht van de stellingen per thema.

3. Zie bijlage 2 voor een overzicht van de respondenten.

4. De drie clusters van respondenten beantwoorden met een *eigenvalue* van 1,00 of hoger aan het Kaiser-Guttman-criterium (Watts & Stenner 2012, p. 106). De *eigenvalues* zijn respectievelijk 6,8 – 2,8 – 2,4 bij een significantielevel van 0,42 (α = 0,01) (Exel & De Graaf, 2005, p. 19). In totaal verklaren de drie componenten 49% van de variantie in de studie. 22 van de 25 respondenten laden significant.

5. Onderscheidende stellingen worden in de tabel aangegeven met een sterretje voor een significantie van $p < 0,05$ (*) en twee sterretjes voor een significantie van $p < 0,01$ (**).

Bibliografie

Bengtsson, A., & Mattila, M. (2009). Direct democracy and its critics: Support for direct democracy and 'stealth' democracy in Finland. *West European Politics, 32*(5), 1031-1048.

Beus, J. de (2006). *Hedendaags leiderschap in de toeschouwersdemocratie.* Waterland-Stichting.

Bokhorst, M., Edelenbos, J., Koppenjan, J., & Oude Vrielink, M. (2015). Burgercoöperaties. Speler of speelbal in de nieuwe verhoudingen tussen overheid, markt en samenleving. *Bestuurskunde, 24*(2), 3-16.

Bovens, M., & Wille, A. (2010). *Diplomademocratie. Over de spanning tussen meritocratie en democratie.* Amsterdam: Bert Bakker.

Boogaard, G., & Binnema, H. (2016). De politieke invloed van de G1000 in Amersfoort en Uden. In G. Boogaard & A. Michels (Red.), *G1000. Ervaringen met burgertoppen (pp. 15-30).* Den Haag: Boom/Bestuurskunde.

Brown, S. R. (1980). *Political subjectivity.* New Haven, CT: Yale University Press.

Brown, S. R. (1996). Q methodology and qualitative research. *Qualitative Health Research, 6*(4), 561-567.

Clarke, J. (2010). Enrolling ordinary people: Governmental strategies and the avoidance of politics? *Citizenship Studies, 14*(6), 637-650.

Coffé, H., & Michels, A. (2014). Education and support for representative, direct and stealth democracy. *Electoral Studies, 35*(Sept.), 1-11.

Dalton, R. J., & Welzer, Chr. (Eds.) (2014). *The civic culture transformed. From allegiant to assertive citizens.* New York: Cambridge University Press.

Dawson, E. (2012). *Non-participation in public engagement with science: A study of four socio-economically disadvantaged, minority ethnic groups.* Doctoral dissertation, King's College London.

Dean, R. (2014). *Beyond radicalism and resignation: The competing logics for public participation in policy decisions.* Paper, London School of Economics.

Diduck, A., & Sinclair, A. J. (2012). Public involvement in environmental assessment: The case of the nonparticipant. *Environmental Management, 29*(4), 578-588.

Eijk, C. van, & Steen, T. (2016). Why engage in co-production of public services? Mixing theory and empirical evidence. *International Review of Administrative Sciences, 82*(1), 28-46.

Elchardus, M. (2002) *De dramademocratie.* Tielt: Lannoo.

Exel, J. van, & Graaf, G. de (2005). *Q methodology: A sneak preview.* Geraadpleegd via http://qmethod.org/articles/vanExel.pdf.

Fishkin, J. S. (1991). *Democracy and deliberation: New directions for democratic reform.* New Haven, CT: Yale University Press.

Fishkin, J. S. (1995). *The voice of the people: Public opinion and democracy.* New Haven, CT: Yale University Press.

Font, J., & Galais, C. (2011). The qualities of local participation. *International Journal of Urban and Regional Research, 35*(5), 932-948.

Fung, A. (2004). *Empowered participation. Reinventing urban democracy*. New Jersey: Princeton University Press.

Geurtz, C., & Wijdeven, T. van de (2010). Making citizen participation work: The challenging search for new forms of local democracy. *Local Government Studies, 36*(4), 531-594.

Gutmann, A., & Thompson, D. (1998). *Democracy and disagreement*. Harvard: Belknap Press.

Hajer, M. (2011). *De energieke samenleving. Op zoek naar een sturingsfilosofie voor een schone economie*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

Ham, M., & Meer, J. Van der (2015). *De ondernemende burger*. Utrecht: Movisie.

Held, D. (2006). *Models of democracy* (3rd ed.). Cambridge: Polity Press.

Hibbing, J. R., & Theiss-Morse, E. (2002). *Stealth democracy. Americans' beliefs about how government should work*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hibbitt, K., Jones, P., & Richard, M. (2001). Tackling social exclusion: The role of social capital in urban regeneration on merseyside from mistrust to trust? *European Planning Studies, 9*(2), 141-161.

Hirst, P. (1994). *Associative democracy. New forms of economic and social governance*. Massachusetts: University of Massachusetts.

Hurenkamp, M., Tonkens, E., & Duyvendak, J.W. (2006). *Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgerinitiatieven*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/NICIS.

Jones, P. S. (2003). Urban regeneration's poisoned chalice: Is there an *Impasse* in (community) participation based politics? *Urban Studies, 40*(3), 581-601.

Lawless, P., & Pearson, S. (2012). Outcomes from community engagement in urban regeneration: Evidence from England's New Deal for Communities Programme. *Planning Theory & Practice, 13*(4), 509-527.

Maloney, W., Smith, G., & Stoker, G. (2000). Social capital and urban governance: Adding a more contextualized 'top-down' perspective. *Political Studies, 48*(4), 802-820.

Marinetto, M. (2003). Who wants to be an active citizen? The politics and practice of community involvement. *Sociology, 37*(1), 103-120.

Michels, A. M. B. (2007). Citizen participation and democracy in the Netherlands. *Democratization, 13*(2), 323-339.

Michels, A. M. B. (2011). Innovations in democratic governance: How does citizen participation contribute to a better democracy. *International Review of Administrative Sciences, 77*(2), 275-293.

Michels, A. M. B. (2012). Citizen participation in local policy making: Design and democracy. *International Journal of Public Administration, 35*(4), 285-292.

Michels, A. M. B., & de Graaf, L. (2010). Examining citizen participation: Local participatory policy making and democracy. *Local Government Studies, 36*(4), 477-491.

Ministerie van Binnenlandse Zaken. (2015). *Agenda Lokale Democratie.* Kamerbrief 05-01-2015, geraadpleegd via https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brieven/2015/01/05/agenda-lokale-democratie.

Ministerie van Binnenlandse Zaken. (2013). *Nota Doe-democratie.* Geraadpleegd via https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2013/07/09/kabinetsnota-doe-democratie.

Neblo, M. A., Esterling, K. M., Kennedy, R. P., Lazer, D. M. J., & Sokhey, A. E. (2010). Who wants to deliberate – and why? *American Political Science Review, 104*(3), 566-583.

Newman, J., & Tonkens, E. (Eds.) (2011). *Participation, responsibility and choice. Summoning the active citizen in Western European welfare states.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

Offe, C. (2013). Participatory inequality in the austerity state: A supply-side approach. In W. Streeck & A. Schafer (Eds.), *Politics in the age of austerity* (pp. 196-218). New York: Wiley.

Papadopoulos, Y., & Warin, P. (2007). Are innovative, participatory and deliberative procedures in policy making democratic and effective? *European Journal of Political Research, 46*(4), 445-472.

Pateman, C. (1970). *Participation and democratic theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Purdue, D. (2001). Neighbourhood governance: Leadership, trust and social capital. *Urban Studies, 38*(12), 2211-2224.

Raad voor het Openbaar Bestuur. (2012). *Loslaten in vertrouwen. Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt én samenleving*. Den Haag: ROB.

Sampson, R. J., McAdam, D., MacIndoe, H., & Weffer-Elizondo, S. (2005). Civil society reconsidered: The durable nature and community structure of Collective Civic Action. *American Journal of Sociology, 111*(3), 673-671.

Schmolck, P. (2012). PQMethod Software, geraadpleegd via http://schmolck.userweb.mwn.de/qmethod/).

Scholten, W., & Trappenburg, M. (2013). *Who should earn what? A Q-methodological study of notions on justice of wage differences*. Amsterdam: Aias working paper series.

Scholten, W., & Trappenburg, M. (2014). Hoe Nederlanders denken over loonverschillen. In M. Trappenburg, W. Scholten, & T. Jansen (Red.), *Loonfatsoen. Eerlijk verdienen of graaicultuur* (pp. 104-126). Amsterdam: Boom.

Skocpol, T. (2002). United States: From membership to advocacy. In R. D. Putnam (Ed.), *Democracies in flux: The evolution of social capital in contemporary society* (pp. 103-136) Oxford: Oxford University Press.

Skocpol, T. (2004). Voice and inequality: The transformation of American civic democracy. *Perspectives on Politics, 2*(1), 3-20.

Smith, G. (2009). *Democratic innovations. Designing institutions for citizen participation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Szreter, S. (2002). The state and social capital: Bringing back in power, politics and history. *Theory and Society, 31*(5), 572-621.

Tonkens, E., & Verhoeven, I. (2011). *Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid. Een onderzoek naar bewonersinitiatieven in de Amsterdamse wijkaanpak.* Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/Stichting Actief Burgerschap.

Trimble, M., Araujo, L. G. de, & Seixas, C. S. (2014). One party does not tango! Fishers' non-participation as a barrier to co-management in Paraty, Brazil. *Ocean & Coastal Management, 92*(May), 9-18.

Van Reybrouck, D. (2013). *Tegen verkiezingen*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Walzer, M. (2004). *Politics and passion. Toward a more egalitarian liberalism*. New Haven/London: Yale University Press.

Watts,S., & Stenner, P. (2012). *Doing Q Methodological Research: Theory, method and interpretation*. London: Sage.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2012). *Vertrouwen in burgers*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Wilde, M. de, Hurenkamp, M., & Tonkens, E. (2014). Flexible relations, frail contacts and failing demands. How community groups and local institutions interact in local governance in the Netherlands. *Urban Studies, 51*(16), 3365-3383.

Wojcieszak, M. E., Min Baek, Y., & Delli Carpini, M. X. (2010). Deliberative and participatory democracy? Ideological strength and the processes leading from deliberation to political engagement. *International Journal of Public Opinion Research, 22*(2), 154-180.

Bijlage 1. Stellingen per thema

Thema	Stellingnummers
Stakeholdersbetrokkenheid	11, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 37
Deliberatieve forums	25, 26
Doe-democratie	15, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36
Representatieve democratie	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13

Bijlage 2. Respondentenoverzicht

Naam	Profiel	Geslacht	Leeftijd	Opleidingsniveau	Politieke voorkeur	Woonplaats
Joep	afzijdig	m	59	WO	D66	(groot)stedelijk
Klaas	n.v.t.	m	58	Middelbare Landbouwschool	CDA	landelijk
Annet	kritisch	v	56	Basisschool	VVD	landelijk
Frits	loyaal	m	52	HBO	VVD	stedelijk
Thea	kritisch	v	73	Nijverheidsschool	D66	(groot)stedelijk
Bert	n.v.t.	m	63	HBO	geen	(groot)stedelijk
Emma	kritisch	v	27	WO	geen	(groot)stedelijk
Ayoub	afzijdig	m	21	HBO	geen	(groot)stedelijk
Sietze	loyaal	m	60	Middelbare Landbouwschool	VVD	landelijk
Huibert	loyaal	m	83	HTS	VVD	landelijk
Yara	loyaal	v	31	WO	D66	(groot)stedelijk
Farah	kritisch	v	46	MBO in NL, HBO in Iran	geen	(groot)stedelijk
Lex	loyaal	m	87	Lagere Landbouwschool	CDA	landelijk
Anna	kritisch	v	40	HBO	geen	landelijk
Pieter	loyaal	m	42	MBO	geen	landelijk
Vera	loyaal	v	60	Huishoudschool	50Plus	landelijk
Marja	kritisch	v	53	MAVO	D66	stedelijk
Jayden	loyaal	m	26	MBO	geen	(groot)stedelijk
Mick	afzijdig	m	26	WO	D66	(groot)stedelijk
Sal	afzijdig	m	23	VMBO	Vrouwenpartij	stedelijk
Fred	afzijdig	m	53	Gymnasium	PVV	(groot)stedelijk
Harry	afzijdig	m	59	Kandidaatsexamen	blanco	stedelijk
Gino	kritisch	m	26	VWO	SP	(groot)stedelijk
Paul	loyaal	m	57	MBO	CDA	(groot)stedelijk
Jack	n.v.t.	m	30	MBO	PVV	stedelijk